

بررسی نهادهای سنتی بهره‌برداری مراتع دشت گمیشان و نقش آنها در اصلاح و احیاء مراتع

صالح آرخی، عضو هیأت علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه ایلام

چکیده:

بررسیهای مختلف نشان می‌دهند که در مورد حفظ، اجیاء و بهره‌برداری از مراتع، میان دستگاههای ذیربط و بهره‌برداران همکاری و مشارکت فعال وجود ندارد. این در حالی است که خود دامداران در گذشته در زمینه‌های مختلف از جمله دام، مرتع، کشاورزی، کوچ و مسائل فرهنگی و . . . دارای اشکال مختلف همیاری، همکاری و تعاون بوده‌اند.

در این تحقیق پس از انجام مطالعه مقدماتی جهت کسب اطلاعات لازم در زمینه مسایل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و . . . و بررسی منابع و مطالعات انجام شده به منظور دستیابی به اطلاعاتی در زمینه پیشینه تاریخی، وضعیت و موقعیت مراتع مورد استفاده آنها و نحوه مالکیت آنها بر مراتع، در مورد آگاهی دامداران از وضع موجود مراتع بحث شده است. بعد با بررسی برنامه‌های اجرا شده در زمینه منابع طبیعی، نهادهای همیاری و همکاری و ساختار و عملکرد آن در منطقه، اقدام به نمونه‌گیری طبقه‌بندی تصادفی با استفاده از پارامتر مشترک تعداد دام، تنوع قومی و قبیله‌ای و پراکنش واحدهای دامداری گردید. به علاوه با تعدادی از دامداران قدیمی و با سابقه که از اطلاعات بیشتری برخوردار بودند، به شیوه ژرفا نگر مصاحبه شد و در ضمن دلایل عدم همکاری دامداران در اصلاح و احیای مراتع تشریح گردید. به دنبال این مسأله

اشکال همیاریه‌های گذشته در زمینه دامداری، مرتعداری و کوچ مورد بحث قرار گرفته‌اند. در نهایت امکان احیاء و بکارگیری نهادهای سنتی یا حداقل امکان تلفیق مدیریت سنتی و علمی در برنامه‌های آینده بهره‌برداری از مراتع، مورد بررسی قرار گرفت و نتایج و اطلاعات بدست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند.

واژه‌های کلیدی:

نهادهای سنتی، دشت گمیشان، اصلح و احیای مراتع.

مقدمه:

در چند دهه اخیر صدها طرح مرتعداری براساس موازین علمی و فنی تهیه گردیده که دستورالعمل و روشهای مدیریت فنی را به اجراء در آورده‌اند. اجرای این طرحها با هدف توسعه بهره‌برداری اصولی صورت گرفته و به‌طورعموم در چارچوب مدیریت مراتع کشور قرار می‌گیرند. همزمان با کسب این تجربیات ارزنده، کارشناسان در اجراء با مسائل و مشکلاتی روبه‌رو هستند که از حوزه تخصصی صرف مرتبط با فن و علم مرتعداری فراتر می‌روند. این مسائل و مشکلات با بهره‌برداری مراتع ارتباط دارند. در واقع از دیدگاه اجتماعی طیف گسترده‌ای، از عشایری تا روستایی و از جمعیت کوچنده تا اسکان یافته، مراتع را با شیوه‌های متفاوت بهره‌برداران به‌طور انفرادی و یا جمعی و بدون ارتباط با کارشناسان و متخصصان بهره‌برداری می‌نمایند. در نتیجه به‌دلیل فقدان ارتباط منطقی میان کارشناسان دستگاههای اجرایی با بهره‌برداران، به رغم این همه تجربه و توان کارشناسی، اجرای طرحهای مرتعداری به نتایج مورد نظر نینجامیده است (۱).

این تجربیات نشان داده‌اند که بهره‌برداری صحیح از مراتع هنگامی امکان‌پذیر است که بهره‌بردار نیز در اجرای اصول با کارشناسان همراه شده باشد. در واقع بحران کنونی تخریب منابع طبیعی ریشه در چگونگی ارتباط انسانها با عرصه این منابع به ویژه مراتع دارد. به تعبیر دیگر یک اصل و چارچوب بسیار مهم یعنی مشارکت در این زمینه وجود ندارد.

البته ذکر این نکته نیز ضروری است که عشایر در گذشته در زمینه‌های مختلف از جمله کوچ، کشاورزی، دامداری، مسائل فرهنگی، اجتماعی و..... دارای اشکال مختلفی از همکاری بوده‌اند که پس از فروپاشی سلسله مراتب ایلی ضرورت وجودی این نوع

همکاریهای کم شده و یا به حداقل مقدار خود رسیده است. هدف این بررسی مشارکت دادن دامداران منطقه در زمینه اصلاح و احیای مراتع می‌باشد. باتوجه به گزارش اجمالی که در سال ۶۰ توسط مؤسسه خاک شناسی و حاصلخیزی خاک ایران از خاک اراضی شمال گرگان‌رود ارایه شده است، قسمت بیشتر اراضی منطقه طرح دارای بافت سنگین یعنی سیلت، کلی، لوم با نفوذپذیری بسیارکند و با شوری و قلیایی بسیار زیاد بوده، به طوری که هدایت الکتریکی آن بیش از ۳۲ میلی‌موس بر سانتیمتر ($EC > 32$) و سدیم قابل تبادل آن بیش از ۵۰ ($ESP > 50$)، سطح ایستابی به نسبت بالا (۸۰ تا ۱۲۰ سانتیمتر) با شوری زیاد ولی خاک خیلی عمیق است.

نهاد عبارتست از وحدت انتظارات متقابل عاملها در یک نظام منطبق بر کنش متقابل نقشهاست، که بر حسب طرح مشترک ارزشهایی که جنبه هنجاری دارند، انجام می‌پذیرد (۲).

نهادهای سنتی به مفهوم مدیریت سنتی، دخیل در بهره‌برداری از مراتع است، به عبارت دیگر تشکیلات سنتی رایج در میان عشایر و بهره‌برداران از مراتع است که هر یک به نوعی در نحوه بهره‌برداری از مرتع نقش داشته اند. در واقع می‌توان گفت که این تشکیلات سبب نظم و نسق در بهره‌برداری از مراتع می‌شده است. در رأس هر کدام از رده‌ها، مسؤولی قرار داشت که این مسؤول دستورهای لازم را برای استفاده صحیح از مراتع و بقای آن صادر می‌کرده است.

گله به گله کردن شکلی از تعاون در نگهداری از دام در بین عشایر بویراحمد است که در گزارش تعاونی عشایری بررسی تعاونیهای سنتی و شرکتهای عشایری در منطقه سرد رود و بویراحمدعلیا به آن اشاره شده است (۳). گله به گله کردن از رسمهای قدیمی این منطقه بوده است و به زبان محلی "چله شق" گفته می‌شود که در حال حاضر اثری از آن دیده نمی‌شود.

همچنین یکی دیگر از زمینه‌های همکاری و همیاری در میان عشایر و دامداران، شیر وهره بوده است. در این مورد در مبانی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی ایلات و عشایر (نمونه موردی عشایر کرد) (طیبه ۱۳۷۱) اشاراتی به موضوع شده است. در این مورد چنین آمده است "نمونه بارز همیاری در جامعه عشایری رسم کهن (واره) است که هنوز هم وجود دارد و آن عبارت از رسمی اقتصادی است به منظور استفاده از شیر دامهای گروه "واره" در یک دوره شیردهی دامها به وسیله یکی از اعضاء گروه به شکل نوبتی، انجام می‌گیرد. این رسم کهن در تمامی مناطق روستایی و عشایری ایران حکایت از قدمت آن دارد که در هر منطقه‌ای و نزد هر طایفه‌ای نامی ویژه دارد مانند وهره، شیرواره، گاوواره، وارداش و غیره (۴). واره به زبان محلی (اله‌شوق) گفته می‌شود. همچنین (اسکندرنیا، ۱۳۶۶) چنین می‌گوید: سراوبه عبارت از مجموعه‌ای از چند خانوار است که بر اصل کوچ و چرای جمعی و مرتع مشترک پایه‌گذاری می‌شود. مسئولیت کلیه مسائل بر عهده (سراوبه) است و این شخص به‌طور معمول در هرم قدرت بعد از رؤسای ایل و طایفه و باب قرار می‌گیرد و مقام او نظیر دیگر مظاهر قدرت، اغلب موروثی می‌باشد. هنگامی که موعد کوچ فرا می‌رسد. خانوارها به دستور (سراوبه) حرکت را آغاز می‌نمایند (۵).

خانوارهای سراوبه به‌طور جمعی در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی مشارکت دارند و تقسیم کار معینی از طریق سراوبه اعمال می‌شود. در مراحل کوچ، اتراق در بیلاق و میان‌بند، رمه‌گردانی، نسق‌بندی، رمه، و..... مطاع است.

مواد و روشها:

بخش گمیشان دارای طول جغرافیایی $۲۵^{\circ}۴۵'$ تا $۱۵^{\circ}۴۵'$ و عرض جغرافیایی $۱۰^{\circ}۳۷'$ تا $۱۸^{\circ}۳۷'$ می‌باشد. این بخش در حاشیه شرقی دریای خزر و در ۱۵ کیلومتری شمال بندر ترکمن واقع می‌باشد.

بخش گمیشان از شمال به مرز ایران و ترکمنستان، از شمال شرقی به بخش داشلی برون (از توابع گنبد)، از شرق به محدوده بخش آق‌قلا (از توابع گرگان) و از غرب به دریای خزر محدود می‌باشد. متوسط بارندگی سالانه منطقه طرح برابر آمار موجود در ایستگاههای هواشناسی منطقه در یک دوره ده ساله ۳۹۴ میلیمتر بوده و حداکثر نزولات جوی در ماههای آذر تا اسفند و دوره خشکی منطقه نیز در حدود پنج ماه از سال (از اواسط اردیبهشت تا مهر ماه) می‌باشد. بیشترین نزولات در منطقه به‌صورت باران اتفاق می‌افتد که از پراکنش به نسبت خوبی نیز در فصل رویش برخوردار است.

در کل دو نوع جا بجایی افقی هوا در این منطقه ملاحظه می‌گردد، اول جریان بادهایی که در زمستان به‌طور عمده از شرق و شمال شرقی وزیده سبب برودت هوا می‌گردد، دوم جریان بادهایی که به‌طور عمده از غرب به شرق می‌وزند و معمولاً گرم و باران‌زا هستند.

روش تحقیق

۱- بررسی منابع و مطالعات انجام شده به منظور کسب اطلاعات لازم در زمینه پیشینه تاریخی، وضعیت و موقعیت جمعیت، پیشینه تاریخی، برنامه‌های اجراء شده در زمینه منابع طبیعی، نهادهای همیاری و ساختار و کارکرد آن در منطقه مورد نظر.

۲- انجام مطالعه مقدماتی یا پیش‌آهنگ در منطقه مورد بررسی، جهت کسب اطلاعات لازم در زمینه اوضاع طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و پیش‌بینی برنامه تحقیق و نوع پرسشهای لازم برای تنظیم پرسشنامه.

- ۳- با توجه به ابعاد جامعه که دارای ۲۷۱ نفر دامدار می‌باشد، با طرح نمونه‌گیری طبقه‌بندی تصادفی و با استفاده از مؤلفه مشترک تعداد دام و تنوع قومی و قبیله‌ای و پراکنش واحدهای دامداری تعداد ۴۶ نمونه انتخاب گردید.
- ۴- تنظیم پرسشنامه دامدارن و کارشناسان منابع طبیعی استان.
- ۵- عملیات صحرائی جهت پرکردن پرسشنامه‌ها.
- ۶- انجام مصاحبه ژرفانگر با تعدادی از خبرگان و معتمدین محلی.
- ۷- طبقه‌بندی اطلاعات آماری با نرم‌افزار SPSS (Norman et al, ۱۹۹۶) و تجزیه و تحلیل آنها (۱).

در این تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی، تصادفی اقدام به پرکردن پرسشنامه‌ها گردید. نظر به اینکه، جامعه مورد بررسی، یک جامعه روستایی و دامدار می‌باشد، بنابراین دام دامدارن به عنوان یک وجه مشترک مورد استفاده قرار گرفت و در انتخاب نمونه دخالت داده شد و همچنین برای اینکه به نظرات تمامی گروه‌ها واقف باشیم اقدام به طبقه‌بندی تیره‌ها کردیم و در گزینش نمونه‌ها دخالت دادیم و از تیره به نسبت تعداد، نمونه گرفته شد. پس از آن با مشخص نمودن متوسط تعداد دام هر دامدار در هر تیره و تعیین تعداد دامدارانی که دارای دام بیشتر از متوسط هستند (در هر تیره)، در مجموع تعیین ۴۶ نمونه از تیره‌های مختلف انتخاب شد. سپس نسبت وجود صفت (P) و عدم وجود صفت (q) تعیین شد و برای تعیین تعداد نمونه مورد نیاز جهت حصول به نتایج قابل تعمیم به کل جامعه آماری بکارگیری شدند. نسبت وجود صفت و عدم وجود صفت در این تحقیق به شرح زیر است:

$$MP = \frac{F_1 \times P_1 + F_2 \times P_2 + F_3 \times P_3 + \dots + F_n P_n}{N}$$

نسبت وجود صفت در نمونه‌ها $MP = ۰/۵۲$ و از آنجا که $P + q = ۱$ است

$$q = ۰/۴۸$$

درجه اطمینان یا دقت آماری عبارت است از محدوده‌ای که میانگین نمونه‌ها در آن قرار دارد و آن حاصلضرب اشتباه معیار میانگین و اندازه t است. (t در سطح احتمال مورد نظر و درجه آزادی مشاهدات از جدول t استودنت استخراج می‌شود که در اینجا باتوجه به سطح احتمال ۹۵٪ که حداقل مورد نظر است مساوی ۱/۹۶ است که در عمل ۲ منظور می‌شود). یعنی $d = tsx^-$

و چون $S_x = \frac{S_x}{n}$ که در آن انحراف معیار جامعه کاری است که برای پیدا کردن آن از نسبتهای P و q (به جای P و Q در جامعه آماری) استفاده می‌شود. بنابراین

$$Sx^- = \sqrt{\frac{p.q}{n}}$$

اگر در رابطه بالا به جای Sx معادل آن را قرار دهیم، خواهیم داشت:

$$d = t \sqrt{\frac{p.q}{n}}$$

استفاده از فرمول فوق در حالتی است که نسبت $\frac{n}{N}$ (تعداد نمونه اولیه

به کل جامعه) کمتر از ۵٪ باشد ولی در اینجا چون این نسبت بزرگتر است

($\frac{n}{N} = ۰/۱۷$) باید از ضریب تصحیح جامعه محدود (FPC) یعنی $\frac{N-n}{n-1}$ استفاده

$$d = t \sqrt{\frac{p.q}{n}} \cdot \sqrt{\frac{N-n}{n-1}}$$

نمود. در این صورت رابطه فوق به شکل زیر در می‌آید:

در نتیجه درجه اطمینان به شرح زیر خواهد بود. درجه اطمینان $d = ۰/۱۳۴$

فرمول تعیین تعداد نمونه

کوکران (COCHRAN ۱۹۷۷) با استفاده از روابط فوق فرمول زیر را برای تعیین

$$n = \frac{t^2 \cdot p \cdot q}{d^2} \quad (۶):$$

تعداد نمونه ارائه می‌دهد (۶):

$$n = \frac{1}{1 + \frac{1}{n} \left(\frac{t^2 \cdot p \cdot q}{d^2} - 1 \right)}$$

فرمول تعداد نمونه لازم به دست می‌آید. $n = ۴۶$

نتایج و بحث

۱- آگاهی بهره‌برداران از وضعیت مراتع

جدول شماره (۱): نظریه پاسخ دهندگان در مورد وضعیت مراتع منطقه مورد مطالعه

درصد	فراوانی	شرح
۸۵	۳۹	بدتر شده است
۴	۲	بهبتر شده است
۱۱	۵	فرقی نکرده است
۱۰۰	۴۶	جمع

مأخذ: پرسشنامه دامداران

همانطور که در جدول شماره (۱) ملاحظه می‌شود، بهره‌برداران از مراتع منطقه نیز به خوبی به این مسأله واقف هستند.

۲- عوامل مؤثر در تخریب مراتع از نظر پرسش شوندگان

جدول شماره (۲): عوامل مؤثر در تخریب مراتع از نظر پرسش شوندگان

درصد	فراوانی	شرح
۶۰	۲۸	افزایش تعداد دام و دامدار
۵۶	۲۶	تبدیل مراتع به اراضی زراعی
۱۰	۱۰	هجوم دامداران از اطراف
۲۱	۱۰	قرق قسمتی از مرتع
۱۳	۶	به تملک درآمدن مراتع به وسیله اشخاص
۱۱	۵	مرفه و تبدیل آن به زمین زراعی
۶	۳	کاشت گونه‌های ناسازگار در عرصه
۶	۳	چرای شدید
۴	۲	رقابت در بهره‌برداری

مأخذ: پرسشنامه دامداران

علتهایی را که برای بدتر و وخیم‌تر شدن وضع مراتع عنوان کرده‌اند نیز حاکی از آشنایی آنها با مشکل و عوامل مؤثر در تخریب و زوال مراتع است.

۳- رابطه بین شرایط مشارکت و میانگین نظرات تیره‌های مختلف

جدول شماره (۳): رابطه بین شرایط مشارکت و میانگین نظرات تیره‌های مختلف

متغیر	ارزش T	سطح معنی‌داری
شرایط مشارکت × میانگین نظرات تیره‌های مختلف	٪۲	۰/۹۲

تفاوتی بین تیره‌ها در ارتباط با شرایط مشارکت وجود ندارد که به‌عنوان عامل مثبت تلقی می‌شود که جهت جلب مشارکت نباید روی تیره خاصی تأکید کرد.

۴- رابطه بین بهره‌برداری با مالکیت و بهره‌برداری زمین دیم توسط مرتعداران.

جدول شماره (۴): رابطه بین بهره‌برداری با مالکیت و بهره‌برداری زمین دیم توسط مرتعداران

متغیر	ضریب پیرسون	سطح معنی‌داری
سابقه بهره‌برداری × سطح زمین دیم	٪۲	۰/۹۲

مأخذ: پرسشنامه دامداران

بهره‌برداران با سابقه از امکانات زمین دیم بیشتری برخوردارند، امری است که احتمالاً در زمینه تأمین علوفه دام نقشی اساسی ایفاء می‌کند.

۵- رابطه بین سطح زمین دیم و تعداد دام

جدول شماره (۵): رابطه بین سطح زمین دیم و تعداد دام

متغیر	ضریب پیرسون	سطح معنی‌داری
سطح زمین دیم × تعداد دام مأخذ: پرسشنامه دامداران	۰/۴۶	۰/۱۱

هرچه زمین تحت کشت دیم آنها زیادتر بوده تعداد دام دامداران نیز بیشتر شده است.

۶- رابطه بین شرایط مشارکت و قابلیت مرتع

جدول شماره (۶): رابطه بین شرایط مشارکت و قابلیت مرتع

متغیر	ارزش T	سطح معنی‌داری
شرایط مشارکت × قابلیت مرتع مأخذ: پرسشنامه دامداران	٪۵	۰/۹۰

براساس جدول فوق رابطه معنی‌داری بین شرایط مشارکت و قابلیت مرتع وجود ندارد.

۷- بررسی علل عدم همکاری مرتعداران با دستگاههای اجرایی و سابقه بهره‌برداری

جدول شماره (۷): بررسی علل عدم همکاری مرتعداران با دستگاههای اجرایی و سابقه بهره‌برداری

متغیر	ضریب ETa	سطح معنی‌داری
علت عدم همکاری × سابقه بهره‌برداری مأخذ: پرسشنامه دامداران	۰/۶۹	۰/۰۰۳

در تهیه و اجرای طرحهای مرتعداری بهایی به افراد با تجربه داده نشده است و افراد با تجربه نارضایتی بیشتری از روند کارها دارند که بایستی در برنامه‌های آینده به این نکته توجهی خاص مبذول شود.

۸- رابطه بین شرایط همکاری و تعداد دام

جدول شماره (۸): رابطه بین شرایط همکاری و تعداد دام

متغیر	ضریب پیرسون	سطح معنی‌داری
شرایط همکاری × تعداد دام مأخذ: پرسشنامه دامداران	-۰/۲۳	٪۱

نتیجه‌ای که حاصل می‌شود، این است که دامداران بزرگ مالک، اعتقادی به واگذاری مرتع به صورت فردی، استفاده از وام و دیگر شرایط مورد سؤال را ندارند و این ناشی از تأمین مالی و اعتماد به نفس در پاسخگویی به سؤالات می‌باشد.

۹- رابطه بین نوع و میزان همکاری و تعداد دام

جدول شماره (۹): رابطه بین نوع و میزان همکاری و تعداد دام

متغیر	ضریب Eta	سطح معنی‌داری
نوع همکاری × تعداد دام مأخذ: پرسشنامه دامداران	۰/۲۹	۰/۷۲

ارتباطی بین تعداد دام و نوع همکاری وجود ندارد، بلکه دامداران کوچک، متوسط و بزرگ مالک همگی به شرکت در سرنوشت اقتصادی و اجتماعی خود علاقه‌مند می‌باشند.

۱۰- شرایط همکاری و مشارکت

جدول شماره (۱۰): شرایط همکاری و مشارکت

ردیف	پاسخ	فراوانی	درصد
۱	مرتع را به خودمان واگذار کنند	۲۴	۵۳
۲	دولت به ما کمک بلاعوض بدهد	۳۸	۸۳
۳	دولت به ما وام بدهد	۱۴	۳۰
۴	حد و حدود مرتع ما را مشخص کنند	۳۴	۷۴
۵	از تجاوز دیگران به مرتع ما جلوگیری کنند	۳۰	۶۵
۶	سایر	۴	۹

مأخذ: پرسشنامه دامداران

در حال حاضر باتوجه به نظرات خود دامداران صلاح این است که واحدها تعیین حدود شده و به صورت ۲ تا ۵ خانوار به دامداران واگذار شود تا دامداران انگیزه‌ای برای حضور در عرصه داشته باشند (با تأکید بر وابستگی خویشاوندی).
واگذار کردن فردی مرتع به‌طور عمده نظر دامدارانی است که مالکیت آنها تثبیت نشده است و در شرایط حاضر صلاح نیست که مرتع به صورت فردی واگذار شود.
اعطاء وام پایین‌ترین درصد را به خود اختصاص داده است (به خاطر مسایل مذهبی) و با رفع مشکلات دیگر، این مورد مسأله‌ساز نخواهد بود.

۱۱- روشهای احیاء مدیریت سنتی مراتع از نظر پاسخگویان

جدول شماره (۱۱): روشهای احیاء مدیریت سنتی مراتع از نظر پاسخگویان

درصد	روش
۶/۷	با تقویت ریش سفیدها
۳/۳	از طریق شوراها و اسلامی
۷۶/۷	از طریق تعاونی مرتعداران
۳۳/۳	از طریق گذاشتن کارها به عهده دامداران

مأخذ: پرسشنامه دامداران

نتیجه‌ای که می‌توان گرفت این است که دامداران بیشتر به اداره امور مراتع توسط خودشان متمایل نبوده و خواهان نظارت و هدایت دولت و کارشناسان دولتی می‌باشند.

۱۲- دلایل عدم امکان احیای مدیریت سنتی مراتع از نظر پاسخگویان

جدول شماره (۱۲): دلایل عدم امکان احیای مدیریت سنتی مراتع از نظر پاسخگویان

درصد	شرح دلایل
۲۰	زمان آن گذشته است
۳۶/۷	خراب شدن وضع مرتع
۱۶/۷	به هم ریختگی روابط بین دامداران و بهره‌برداران
۳۳/۳	کم فایده بودن کار دامداری
۲۶/۷	افزایش تعداد دام
۲۶/۷	افزایش تعداد دامدار

مأخذ: پرسشنامه دامداران

آمار بیانگر آن است که بحران فعلی مراتع منطقه و برنامه‌های آینده با خرابی وضع مرتع و افزایش تعداد دام و دامدار رابطه‌ای مستقیم دارد.

آنچه امکان احیای نهادهای گذشته را به شدت دچار شک و تردید نموده، تشکلهای سنتی مصنوعی جدید متشکل از کلیه افراد متقاضی است که به مثابه یک نهاد

بهره‌برداری از مرتع عمل می‌کنند و سبب به هم ریختگی و بحران می‌گردند و قادر به انجام کارکردهای گذشته نمی‌باشند.

۱۳- رابطه بین علت عدم همکاری مرتعداران با متغیرهای مهم دیگر

با سطح اطمینان ۹۹٪ اظهار نظر نسبت به علت عدم همکاری با متغیرهای نوع و میزان همکاری، تعداد بز و بزغاله، سطح زمین آبی، سابقه بهره‌برداری و شرایط مشارکت و همکاری مردم مرتبط می‌باشد.

۱۴- رابطه بین شرایط مشارکت و همکاری با متغیرهای مهم دیگر

با سطح اطمینان ۹۹٪ شرایط مشارکت با متغیرهای نوع و میزان همکاری، تعداد بز و بزغاله، سطح زمین آبی، سابقه بهره‌برداری و علت عدم همکاری مردم مرتبط می‌باشد.

پیشنهادات:

الف- دامداران نیز به ساماندهی جدید با اتکاء بر تعاونی مرتعداران و نظرهای دولت اعتقاد دارند که باید اقتصادی نمودن دامداری و بهره‌برداری از مراتع را در رأس برنامه‌های خود قرار دهند. این ساماندهی می‌تواند واحدهای دامداری متکی بر برقراری سیستم چرای مستقیم، فرق مراتع و زراعت علوفه را به صورت دوره‌ای اساس کار خود قرار دهد.

ب- احیای این نهادها به شکل گذشته امکان ندارد، بلکه تشکلهای قومی و تاریخی بر پایه برنامه‌ای که مسایل پوشش گیاهی، ظرفیت مراتع را در قالب تعداد دامهای اقتصادی با بهره‌برداران بومی به شکل مدیریت برخاسته از احترام به بزرگترها (تجربه) با توان علمی جوانان خانواده که در مسیر آموزش مستمر قرار دارند، هدایت و نظارت دولت

را طلب می‌کند. بنابراین می‌توان گفت، بهره‌برداران عامل مهم تشکلهای قومی و حامیان اصلی از مراتع هستند و خود با مدیریت جمعی و گروهی بهتر می‌توانند در جهت احیاء و اصلاح مراتع کوشا باشند.

ج- سازماندهی هر واحد باید در صورت ممکن در گروههای متشکل از ۲ تا ۵ خانوار دامدار در هر یورت با همبستگی خانوادگی انجام شود.

د- به رسمیت شناختن بهره‌برداران بومی با حق بهره‌برداری و مالکیت انجام گیرد.

ه- مسائل مرتع، دام و دامدار بهره‌بردار از مرتع باید یکجا و در یک چارچوب علمی و عملی حل گردند.

و- استفاده از دانش بومی مردم (تجربیات) در تهیه و اجرای طرحهای مرتعداری.

ز- عدم استفاده از اجبار و ارایه وعده‌های بی‌پایه و اساس به منظور جلب مشارکت بهره‌برداران.

ح- تلفیق نظرهای کارشناسان با نظرهای دامداران در تهیه و اجرای طرحهای مرتعداری و جلب مشارکت دامداران.

منابع:

- ۱- وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۶۸. طرح تدوین نظام بهره‌برداری از مراتع، وضعیت علوفه و خوراک دام مراتع شمال خراسان و ترکمن صحرا. جلد ۱۳.
- ۲- توسلی، غلامعباس، ۱۳۶۹. نظریه‌های جامعه‌شناسی. چاپ مهر (قم)، چاپ اول.
- ۳- مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۶۳. تعاونی عشایری، تعاونیهای سنتی و شرکتهای تعاونی در منطقه سرد رود و بویراحمدعلیا. انتشارات بخش تحقیقات عشایری دانشگاه تهران.

- ۴- طیبی، حشمت‌الله، ...، ۱۳۷۱. مبانی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی ایلات و عشایر (نمونه موردی عشایر کرد). انتشارات دانشگاه تهران.
- ۵- اسکندرنیا، ابراهیم، ۱۳۶۶. ساختار سازمان ایلات و شیوه معیشت عشایر آذربایجان غربی. انتشارات انزلی.
- ۶- انصاری، ناصر، ۱۳۷۲. نهادهای سنتی بهره‌برداری از مراتع و نحوه مشارکت عشایر (با تأکید بر عشایر سلسله لرستان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مرتعداری، دانشگاه تهران، دانشکده منابع طبیعی.
- 7- Norman, H.N. Hull, C.H. Jenkins, J.G. Stelnbrenner, K. and Bent, D.H, 1996. Statiscal Package For The Social Sciences (SPSS).

